

RANIĆ (210) *vb pf i impf*

pf (200), *impf* (10) [w tym: *praes* (8), *impers*, *part praes act*] *OpecŻyw*, *CzechRozm*, *KochSz* i *znacz.*

2.

a *jasne* (w tym 2 r. błędne znakowanie).

inf ranić (15). ◇ *fut i praes* 1 sg ranię (2). ◇ 2 sg ranisz (1). ◇ 3 sg rani (54). ◇ 3 pl ranią (10). ◇ *praet* 1 sg m raniłem, -m ranił (8). *f* -m raniła (1). ◇ 2 sg m -ś ranił (1). ◇ 3 sg m ranił, rani(e)ł (61), jest ranił (2); ranił, rani(e)ł : jest ranił *LibMal* (3:2); ~ -ił (61), -(e)ł (2) *LibMal* (2). *f* raniła (4). ◇ 1 pl m *pers* raniłismy, -smy raniłi (2). ◇ 3 pl m *pers* raniłi (8). ◇ *plusq* 3 sg m był ranił (2). ◇ *con* 1 sg m bym ranił (1). ◇ 3 sg m by ranił, by rani(e)ł (26); -ił (24), -i(e)ł (2) *MetrKor*, *ActReg*. ◇ *impers praet* raniono (6); -ono (1), -(o)no (5). ◇ *part praes act* raniąc (1). ◇ *part praet act* raniwszy (5).

Sł stp: ranić, renić, *Cn notuje*, *Linde XVIII w.*

1. (Z)ranić (człowieka lub zwierzę), zada(wa)ć ranę, trafi(a)ć (czymś) kogoś, ugadzając do krwi; *vulnerare* *Miech*, *HistAl*, *Vulg*, *Mącz*, *Modrz*, *Calag*, *JanStat*, *Cn*; *sauciare* *HistAl*, *Mącz*, *Modrz*, *Cn*; *percutere* *HistAl*, *PolAnt*; *vulnus infligere* *Mącz*, *Cn*; *vulnus inferre* *JanStat*, *Cn*; *laedere*, *vulnus incutere* *Mącz*; *mutilare* *JanStat*; *consauciare*, *convulnerare*, *facere a. imponere a. infligere plagam*, *saucium facere*, *vulnus facere a. imponere a. impingere* *Cn* [w tym: *impf* 3 r.; *kogo* (148), *co* (żywotne) (8), *co* (przen) (2)] (203) : Iakom ya cziebie ranyl za poczathkyem thvoyem thak my bog pomozy y swiathi krzisz. *ZapWar* [c. 1535] nr 2551, 1522 nr 2276 [2 r.], 1524 nr 2156, 1528 nr 2386, 2418 [2 r.], 1529 nr 2367, [c. 1535] nr 2551, 1536 nr 2491; Gdy łzczukę inŕza łzczuka rani, thedy go [okonia] łzczuka łzuka: aby iey lizal onę ranę. *FalZioł* IV 42c; *LibLeg* 6/115v; Ktory by Execucy omieŕkał czynicz, ktorybi tez tego proŕtego rządu czlowiek bronil porval y dobył, chociauby tez kogo nieraniel, taki ma bycz gardlem karan. *ComCrac* 18; kthoremu thoporkyem wgiłdbye okolo glowy ŕchermowall y ŕnacz malo nyeranyell. *LibMal* 1554/194, 1544/88v, 1545/103, 1546/123v, 1547/130v; *HistAl* B6, E4v, F8v, I2v; *GroicPorz* k3, hh3v; *Leop* 1.Par 11/20; Sługá wŕzelákiego ŕtanu gdy kogo rani broniac páná ŕwego/ tákowemu ŕludze ten co go ranią y iego przyiáciele zá zle miec niemoga/ y tez niemaiá/ ále gdy by v ŕadu dobył álbo ranił/ tákowy ná łálce náłzey. *UstPraw* C4v; Pozwał Ian Piotrá iz go ranił ná vlidy/ Piotr wyznał iz Ianá ranił/ ále o to iz go tez był Ian ranił pierwey *UstPraw* D3v; Bártołz ŕkárzył ná Andrzeiá o rany/ Andrzej ŕię znał iz ranił niehcąc w zárćie *UstPraw* D4; Gdyby kto kordá dobył przed náłzym Rycerzem/ táki w łálce Rycerzowey: á ktoby ranił/ tákiemu ręká ma byc przebodzioná. *UstPraw* D4, B4v, D3v, D4 [4 r.], D4v [5 r.], I4v; *RejZwierz* 9v; A niektory czlowiek wyciágnáwŕzy łuk ŕwoy/ z trefunku ranił Krolá Izráelŕkiego miedzy nity y páncierz *BibRadz* 2.Par 18/33; *BielKron* 58, 58v [2 r.], 86, 103, 125v, 237, 312v; *Laedere ferro* Ranić. *Mącz* 182c, 339b; *Górndworz* S8v; Páchoł Kuffel piaŕtuie/ mieczem ŕie podpiera/ Chočia go nikt nie wŕciága/ rzkomo ŕie wydzierá. Aby Páná rátował/ bo go iuz raniiono *BielSat* C4 [*idem* *BielRozm*]; *ModrzBaz* 31; *Calag* 576a; *WerGoŕc* 252; *BielRozm* 22; *Górnrzm* E3, G3, H [2 r.], H3, I [3 r.]; A Symon Piotr máiac kord/ dobył go/ y ranił ŕługę biŕkupiego/ y wciáł vcho iego práwe. *LatHar* 729, 720; A tego wŕzytkiego przeŕtrégác y pilnowác máiac ŕludzy Ich M. pánów Márłzałkow/ ktorym to poruczá: ná które ktoby ŕie tárgnáł/ ábo vderzył á nie ranił/ ná ręc: á kto rani/ ná gárdle ma bydz karan. *SarnStat* 17; Gdy kto rani kogo broniac ŕwego zywotá. *SarnStat* 620; Iáko máiac bydz karáni, którzy

w dóm, gdzie Sąd ieft zbroię wnofzą, bróniéy dobywáią, álbo kogo ránią. *SarnStat* 782, 16, 22 [3 r.], 29, 128, 170 [3 r.] (51); Krolá kto ránił/ á przedfię nie vćieka? Bogáľmy obraźili y Chryšťulá vkrzyżowáli/ á przedfię fię nie boiem? *SkarKaz* 7b.

ranić co [= część ciała] (3): *OpecŻyw* 113; (*marg*) Obráżonego mozgu/ známioná. (–) Kiedy mozg ránią/ ty ľą známioná: Rozum ľtráći/ oczy czerwóné *SienLek* 146; A ľtrzeliwľzy pierwľzy ránił práwá rękę krolewľká. *HistRzym* 101v.

ranić z czego (2): Ktoby fię tego ważył źeby kogo z ruľznice ránił ábo zábił/ tákowy ma być fowitá winá karan *UstPraw* K2 [*idem*] *SarnStat* 500.

ranić przez co [= miejsce na ciele] (4): *BielKron* 229; powiedzám im [ľługom] drudzy [...] iź ten/ á ten/ [...] páná im przez twarz ránił. *GórnDworz* S8v [*idem*] *WerGość* 251; *ActReg* 160.

ranić w co (11): ya kom ya nyeranyl konya Czysshawego Slachethnego Stanyslawá spawlowycz w noga poslednya prawa *ZapWar* 1529 nr 2367, 1520 nr 2162; thamze na polyu [...] yeľth y [ľege: ji, tj. *Bobrka*] wľchiá ranyl *LibMal* 1543/74; Trzeciyeo ľlvzebnyka drahoffá wobye rancze ranyono y wlocznyam ľklotho *LibLeg* 11/156v; *HistAl* E4v; A w tym czáľu Mneľtrus Hektorá w vd ránił *BielKron* 57v, 252v; *StryjKron* 305; Ze Krzysztofh Zborowski [...] ranił Puginaľem Slachcica wľłowę y przez twarz zwadziwszy się znim vstoľu. *ActReg* 160; *WujNT* Mar 12/4; GDy kto Rycérzkięgo czľowieká w nogę/ rękę/ álbo w nos ráni/ álbo go ochromi/ ma zá to dáć piętnáście grzywien *SarnStat* 617.

ranić czym (10): *BierEz* N2v; *OpecŻyw* 113; SMierć s Kupidem gdy ná noc w iedney budzie byli/ Ráno wľtáiąc więc ľobie ľtrzały odmienili. Potkáľá Smierć ľtárego/ ľtrzaľą go rániľá/ Kupido teź mľodzieńcá *RejFig* Dd3; weźmie go [węza jadowitego] á wypuľci ľniego krew/ pomázuie broń/ ktorá by namniey ránił wnet czľowiek od niey vmrze *BielKron* 451, 234, 252v, 401v; *Infligere securim, vel inicere, Siękierá* [!] ránić/ siękierę w ľep wľzczepić. *Mącz* 378b; *ActReg* 160. Cf »mieczem ranić«.

ranić gdzie [= w miejsce na ciele] (2): ysh [...] any yemv wszyal wlocznyey a ny konya schywego yemv ranyl pod oko. *ZapWar* 1516 nr 2178; IEdnego vćiekáiąc ná czele ránili *RejZwierz* 24.

W charakterystycznych połączeniach: *ranić głowę, mozg, rękę; ranić w głowę* (3), *w nogę* (3), *w nos, w palce ręki, w ramię, w rękę* (w obie ręce) (4), *w szyję, w ud; ranić przez twarz* (4); *ranić pod oko, na czele; ranić bronią, dekę, ostrymi drewny, puinaľem, siękierą* (2), *strzaľą* (3); *ranić z rusznice* (2); *ranić broniąc swego żywota, (i)grając* (2), *niechcąc* (2), *śmiejąc się* (2), *z trefunku, w źarcie* (2); *ranić z przyczyny [jakiej], z rozkazania [czyjego]; ranić barzo* (2), *nieco, okrutnie* (4), *srodze; ranić na ulicy, w naszciu na dom, przy sądzie, w zwadzie* (zwadziwszy się) (4).

W połączeniach szeregowych (10): iź twego mile^{go} ľyna w domu Annáľľowy^m ganiebnie policźkowáno/ ij za wľofy niemilofciwie rwáno/ po ziemi deptáno/ [...] zalfyię go bito/ ij głowę iego oftrymi drewny raniono. *OpecŻyw* 113; *LibLeg* 11/140v; gdi co ľyn záwini co iednobi mieli wręku bądź miecz/ bądź kiyec/ bądź buľawę/ tedi tym zápámyętawľfy ľie karzám/ ták iź drugi ľyná zábiye/ drugi ráni/ álbo ľtlucze. *GliczKsiąź* G3v; *UstPraw* D; *Vulnero, Ránić/ zádać ránę/ vrázić. Mącz* 511d; Bo Státut ieft/ iź czľowiek proľtego ľtanu/ iefľibly śľáchćicá (ktoryby przyczyny z siebie náścia niedał) zábił álbo ochromił/ álbo ľrodze ránił/ da gárdľo. *ModrzBaz* 71; bo zuchwálec wziąć moźe/ ránić/ náiechác ná dom/ zgwałćić/ zábić/ ľpalić: [...] do prawá nie ľtánawľzy/ odpowie [= zagrozi] iefľcze onemu/ co go pozwáľ *GórnRozm* B3v; A iesľiby kto wdrodze wgospodzie albo na ktorymkolwiek

inszym mieyscu [...] kapłankatolickie^{mu} [!] Ministra Ewangelickie^{go} albo Popa Ruskiego zabieł, ranięł, vbieł, [...] *ActReg* 18; *SarnStat* 1169 [2 r.].

W przeciwstawieniach: »zabić (a. pobić) (3), głaskać ... ranić« (4): [*Tatarzy*] niewymownem mnoftwem ftrzał [...] Węgry przefttrafzyli, wiele ich pobiwfy ale więczy raniwfy. *MiechGlab* 15; *BielKron* 447 [2 r.]; Co wiedzieć co nam myflą niewierni Pogáni/ Tą ręką głafzcze brode á s tyłu cie rani. *BielSpr* c2.

Zwroty: »mieczem ranić« (1): Sauciare ferro, Mieczem ranić. *Mqcz* 369d.

»ranić szkodliwie« (1): iż wielekroc fię to trafia że w zwádzie/ ná bieśiedzie/ gołotá/ ábo kto barzo vbogi/ rani kogo fzkodliwie bárzo. *GórnRozm* I.

»ranić śmiertelnie, aż do śmierci« [szyk zmienny] (2:1): *BielŻyw* 148; *BielKron* 126; Mutuis vulneribus conciderunt, Ieden drugiego śmiertelnie ranił. *Mqcz* 239c.

Szeregi: »obrazić albo ranić« (1): [*Lamech*] rzekł/ iefli fię kto będzie śmiał ná mię tárgnąć áby mię obráził álbo ranił/ łam theż żadną miarą nieuydzie. *BibRadz* I 3c marg.

»(u)bić abo ranić« (2): yfz yeflibi slachta [...] kogo Chodzącego sposwy, vbyl abo ranyl, thedi themv rannemv abo vbithemv, ma za rany y za schkodi placzicz. A yeflibi kto zabył, za głowá, y załchkodi ma dołficz vczinicz *MetrKor* 40/822; *SarnStat* 1169. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 4 r.]

»zabić, (a(l)bo, i, a) ranić« = (*vel*) *occidere et (aut, vel) vulnerare* *HistAl*, *Modrz*, *JanStat*; *interficere aut vulnerare, vulnere seu nece afficere* *JanStat* [szyk 11:10] (21): *ZapWar* 1535 nr 2486; *HistAl* H7; Iákom iefł obwinion przes tego.N. iże bym przyiácielá iego álbo brátá.N. zábił/ álbo ranił/ tego vczynku nie iefłtem winien. *GroicPorz* y4v, kk4v; *UstPraw* Bv, D3v, F3, K2; *BielKron* 58; *ModrzBaz* 71; *Phil* N4; A iefli raniá álbo zábiá tego/ który zboża bróni/ niech zápláćá rány obráżonému/ álbo głowę dziecióm *SarnStat* 679, 500, 506, 617, 618, 619 [2 r.] (10). [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 8 r., w przeciwstawieniach 2 r.]

»(nie) ranić, (ani) zadać ranę« [szyk 2:1] (3): yakom ya nyeranyl slachathnego Iacuba z rybia anym mv zadal trzech ranan [!] *ZapWar* 1536 nr 2490; *Mqcz* 130c, 511d. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

W przen (1) : tą fzablą ftráfzyć mnie będziefz/ która mię nie raniłá/ ieno kiedym y kordá niemiał? *OrzJan* 29.

Przen (7) :

ranić w co (1): *RejPos* 326 cf *Szereg*.

W przeciwstawieniu: »ranić ... leczyc« (1): iż ia/ ia koniecznie iefłtem łam Pánem/ á niemálfz Bogá oprocż mnie: Ia zábiám y záś ożywiam: á ranię y záś lecżę *CzechRozm* 5.

Szereg: »ranić a ukásić« (1): Pátrzayże w co cie záfię ranił/ á w co cie vkásił then niefláchetny morderz twoy/ á ten fprzećiwnik twoy/ boć nie w nogę áni w rękę twoię/ [...] ále cie obráził á ochromił ná nędzney dułzy twoiey *RejPos* 326v.

a) *Sprawić przykrość, urazić kogoś; zaszkodzić* (4) : Kto niewinnego potępia łam fiebie rani, bo dla tego łumnienie iego będzie gryłć zawždy. *BielŻyw* 77; [*Luter powiedział*:] ia łwey żadney rzeczy nieodftapyę wpyłaniu/ áż pierwey będę Piłmem Swyętym zwyciężon od ludzi dobrych vczonych/

ábych myał funnyęnie swoie ránić kwoli Papieżowi/ álbo zebraniu iego ná Koncilium/ nieuczynię tego *BielKron* 196v.

ranić czym (2): Raczy iuż mily panie twą bolefcią/ ij twymi ranami ranitz duffę moię/ iako oblubienię twoię/ do mégo fertza racz zawitatz *OpecŻyw* 159v. *Cf Zwrot*.

Zwrot: »słowy ranić« (1): Voce vulnerare, Słowy ránić/ to yeft/ vfzczipliwie przimówić. *Mącz* 511d.

b) *W antropomorfizowanym opisie gry w szachy; impf (1) :*

Zwrot: »szkodliwie ranić« (1): Popu mi żaden niechay też nie gáni/ Bo tak fzkodliwie/ iáko ktory/ ráni. *KochSz* B2v.

2. *impf Urażać, podrażniać, uszkodzać coś swymi naturalnymi właściwościami; sauciare Mącz [w tym: co (5)] (7) :* komuby fie pocżinała czynić formica/ to ieft wrzedzienicza iakoby mrowka barzo iadowita/ ktora chodzi z mieftcza na mieftcze/ czałem gryżąc ciało, á czałem nierani iedno z mieftcza na mieftcze biega iako by pokrzywami parzył *FalZioł* III 33a, IV 36b; Bowiem takowe zioła zwierzchu bywaią przykładane fucho [...]. Przetho zoftawaią w fwey prawey moci, ktora przepala fkorę y rani ciało. *GlabGad* K2v; *Mącz* 369d; O Niedoftátkoch płci główney/ które ią [głowe] fzpácą/ álbo ránią/ iáko temu ząbieżec *SienLek* 48, 91v; kiedy bárzo tá to ropá ćiecze/ do fuchot człowieká prowadzi/ rzeżąc pendent/ rániąc pęchérz *Oczko* 15.

Formacje współrdzenne: ranić się, poranić, poranić się, uranić, zranić, zranić się; raniać, uraniać; raniwać.

Cf RANIĄCY, RANIENIE, RANION

ZCh